

Masurisk Utgrävning

En resa till Polen

Av Marcus Lindström

På Gotland i maj i år blev jag inbjuden av Marcus Nilsson till en marinarkeologisk utgrävning i Polen. Marcus Nilsson har sedan en längre tid tillbaka varit engagerad i utgrävningarna av en "crannog" i den masuriska delen av nordöstra Polen. Crannoganläggningen, som är daterad till 400-100 f.Kr., består idag av en liten ö (ca 20m i diameter) till vilken det under forntiden har lett en bro till fastlandet. Ön (boplatsen), som är daterad till 400-100 f.Kr., är helt konstgjord, byggd av stockar och fyllnadsmaterial.

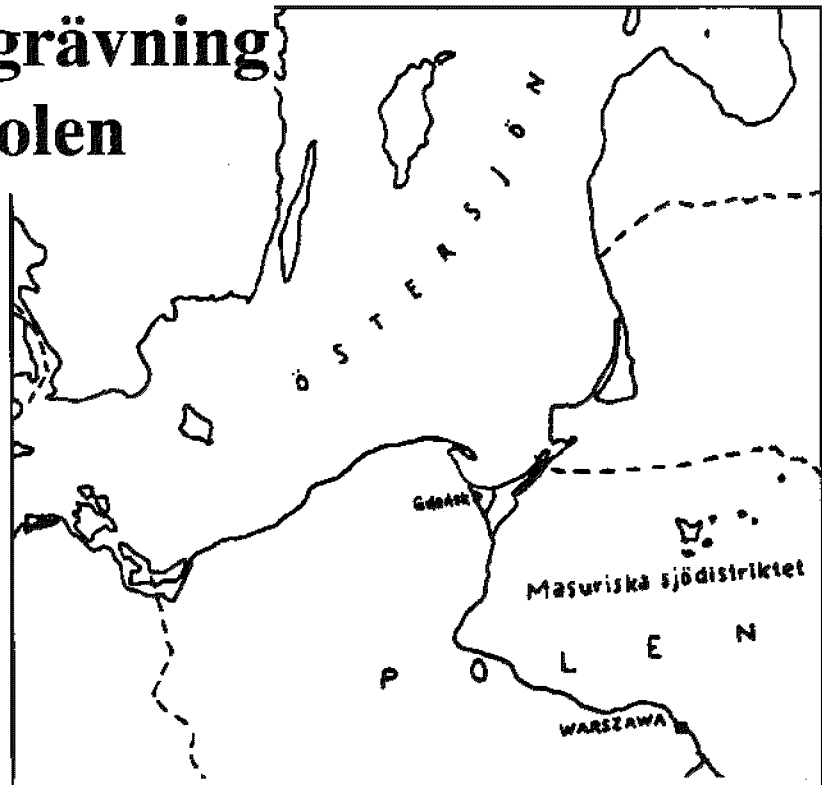
Det som speciellt intresserade mig var att anläggningen skulle grävas både från vattnet och från ön i ett och samma sammanhang. Metoderna skulle i princip vara de samma på land som under vatten och detta skulle alltså ge en möjlighet till att jämföra och utvärdera skillnaderna i källmaterialet från en och samma anläggning. Det var också en spännande utmaning att åka till Polen för att gräva!

Den 30 juni gav jag mig iväg mot Polen tillsammans med två kurskamrater. Färjan, m/s Rogalin, avgick från Oxelösund kl 16.30 och efter en sjötur på 21 timmar anlände vi till den gamla Hansastaden Gdansk/Danzig. Efter att vi hade passerat tullen mötte oss Marcus Nilsson och hans polska kollegor utanför terminalen.

Packningen stuvades i tre personbilar och därefter startade färden österut mot målet. På gropiga vägar och med tung last for vi genom det forna Ostpreussen.

Industrimiljöerna längs kusten försvann bakom horisonten och jordbrukslandskapet tog över för att därefter övergå i tallskog.

Efter fyra timmars färd hade mörkret fallit och vi passerade staden Gizycko i de Masuriska

sjödistrikten och fortsatte därefter på skogsvägar mot lägret. Vid en fiskeriodling tog föraren av vid en väg som så småningom övergick till en skogsstig. Då skogsstigen verkade upphöra framför en mindre kulle föreföll det som om vi hade åkt vilse i mörkret. Men bakom kullen öppnade sig skogen igen och vi var framme!

Det Masuriska sjödistriktet.

Masuriska sjödistriktet ligger på Baltiska höjdryggen och är känt för sitt vilda naturliv och sin vackra natur.

Det kuperade och skogsbevuxna landskapet med sitt omfattande sjösystem har, i kombination med ett ålderdomligt jordbrukslandskap, blivit en skyddad miljö för fåglar och andra djur (bl.a. vildsvin). Ett påfallande inslag i landskapet var storkens stora bon som prydde var och varannan telefonstolpes topp längs med landsvägarna.

Polens historia handlar till stor del om krig och detta gäller även det vackra Masuren.

Området var fram till 1919 en del av Ostpreussen och under första världskriget stod två betydande slag vid Masuriska sjöarna (september 1914 och februari 1915). Frontlinjen 1914 gick rakt igenom den plats där vi hade vårt arkeologiska läger och krigsmnesmärket på vägen till Gizycko/Löwen var en påminnelse

över slagets följder.

Efter Polens fjärde delning 1939 (1772, 1793 och 1795) användes området som högkvarter för den tyska krigsmakten där det enorma bunkerkomplexet "die Wolfschanze" var kärnpunkten. Det var dit som Mussolini flögs efter fritagningen i september 1943 och det var där som attentatet mot Hitler ägde rum 1944. I februari 1945 bröt röda arméns stridsvagnar fram över de frusna sjöarna i Masuriska sjödistriktet och de tyska försvararna slogs till sista man.

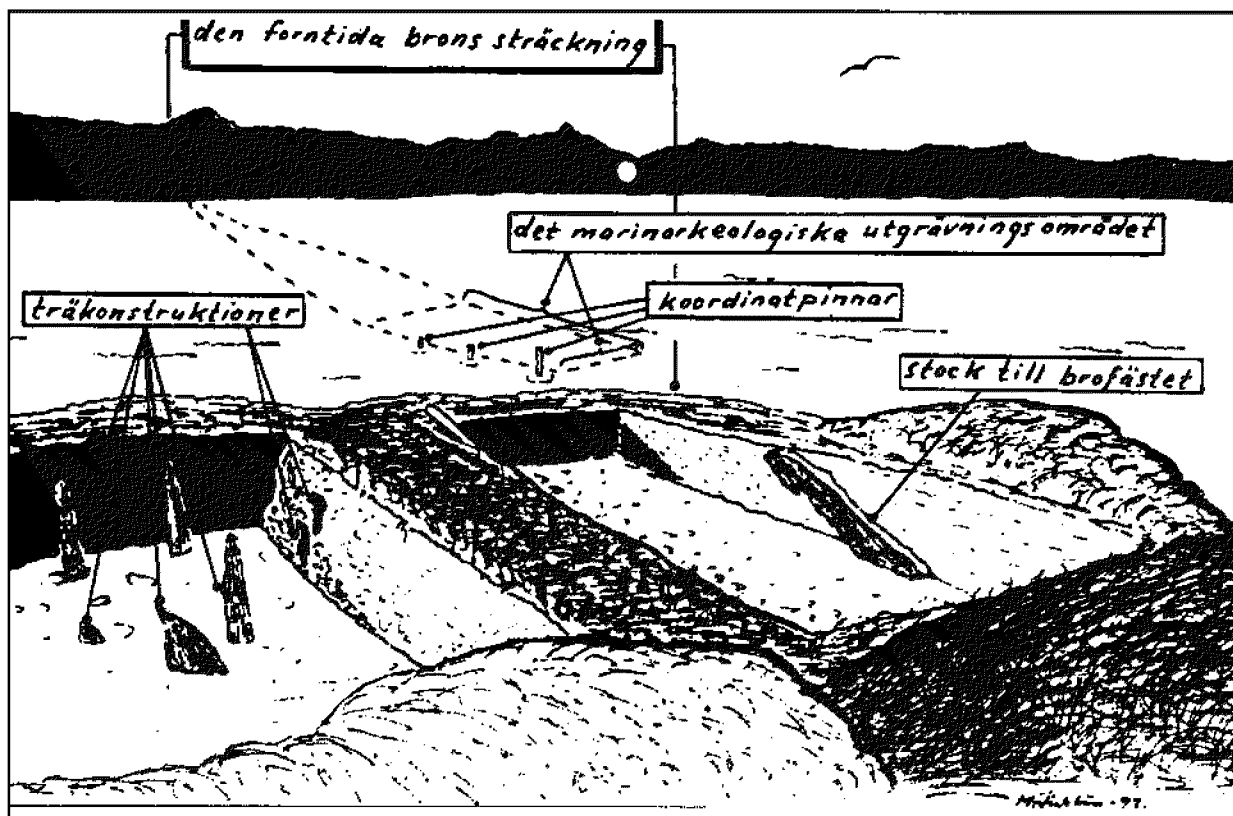
Skogsområdena döljer fortfarande många spår från kriget (under förra årets marinarkeologiska undersökningar sög mammutpumpen av misstag upp en handgranat som därefter hamnade i sållet).

Det arkeologiska tältlägret.

Det arkeologiska lägret bestod av fyra större tält (kökstält, dokumentationstält och två st boplatstält) samt ett antal mindre privatstält.

Elkraften hämtades från fiskeriodlingen till lägret via en 150m lång kabel som i sin tur lyste upp kökstältet. Eftersom kökstältet hade det enda elektriska ljuset så blev platsen den naturliga samlingspunkten under de mörka och regntunga kvällarna.

Toaletten var fältmässigt grävd i skogen och för den personliga hy-

gielen fanns det möjlighet att duscha på på en näraliggande campingplats, om man inte föredrog att tvätta sig i sjön.

Arbetet börjar

Den första arbetsdagen började vi med att montera ihop mammutpumpen och efter diverse improvisationer lyckades vi få koppingarna att passa in på brandslangarnas skilda dimensioner.

Vi fortsatte sedan med att mäta ut en magistrallinje som gick från ön mot fastlandet (längs den forntida brons sträckning) och delade sedan in det planerade utgrävningsområdet i x- och y-koordinater. Samma koordinatnät tillämpades både på land och under vattnet.

Den eldrivna kompressorn var av östtyskt fabrikat (elförsörjning via kabel från fiskeriodlingen) och var, av den nötta grönfärgen att dömma, militär. Luftfyllningen kunde ta lång tid eftersom varje gång fiskodlarna öppnade dammportarna reducerades strömmen så att kompressorn slogs av.

Det fanns tre olika andningsluftsapparater på platsen; en fransk (Spirotecniq), en polsk och en rysk.

Dykningen delades upp i en timmespass; våtdräkt var att föredra framför torrdräkt då det ringa dykdjupet (max. 2m) gjorde dykaren både lätt och förhållandevis varm.

Transporten från ön till fastlandet skedde med en fantastisk konstruktion till plastarmerad roddbåt med plats för 10 man.

Avsikten och målsättningen var att de undervattensarkeologiska grävningarna skulle bedrivas med motsvarande metoder som på land. Med samma noggrannhetskrav som vid en landgrävning mättes artefakterna och utgrävningsytan in med x-, y- och z-koordinater för att sedan dokumenteras (plan-, profil- och detaljritningar).

Mammutpumpen fungerade som siktförbättrare och transportör av bottenmaterialet (som dykaren grävde fram med skärslev i horisontella plan) till sållet.

Mycket arbete tog dubbelt så lång tid att utföra än vad som uppgiften egentligen krävde. Det verkade som om det var två stora faktorer som hämmade arbetet.

Den första faktorn var materialbristen. Verktyg och reparationsdelar kunde vara omöjliga att få tag på. Detta hade dock även positiva effekter då det gav utrymme för omprovningar och improviserade lösningar (nöden är uppfinningarnas moder!).

Den andra och största faktorn var den stundtals kaotiska organisationen. Jag tror inte att detta drag var unikt för arkeologin eller just för denna grävning. Den oklara organisationen och rädslan för ini-

tiativ var ett genomgående drag i Polen. Orsaken till problemet ligger troligen på ett historiskt och politiskt plan som har rötter ända ned i medeltiden.

Ett 2000-årigt plommon

Fyndmaterialet bestod till största delen av stockar från brokonstruktionen, men bland de mer spektakulära fynden bör nämnas ett vildplommon som i de 2000-åriga syrefattiga kulturlagren låg bevarat med det mjuka fruktköttet intakt!

Denna artefakt är ett (bland många andra) svindlande exempel på det organiska materialets bevarandeförmåga under vatten (vid gynnsamma förhållanden). Det organiska materialet gav utgrävningen en ny dimension som kompletterade och nyanserade bilden av boplatser. Bland övrigt organiskt material hittades bland annat nötter, löv och fluglarver.

Lägerliv

Under de två veckor som vi grävde så regnade det tio dagar. Tälten blåste sönder och genom revorna kröp en vildkatt in på natten för att värma sig. Till övriga stamgäster i lägret hörde bland annat fyra små igelkottar som blev helt tama. Det ihärdiga regnandet inbjöd till en gradinvasion och bland mindre trivsamma djur märktes mygg, fästingar

och blodiglar. Som kronan på verket i vårt arkeologiska zoo hade en av de polska arkeologerna med sig mattjuven Ira, en pointer, som frivilligt medföljde till ön varje dag.

På kvällarna träffades vi ofta i kökstället där vi svenskar försökte lära oss något av det polska språket (själv gav jag upp efter att jag hade lärt mig "bra", "lunch" och "tack"). Det var få pollacker som kunde engelska tillräckligt bra för ett samtal och det var ännu färre som kunde tyska. Marcus Nilsson, som pratar polska flytande, gjorde en enorm insats som tolk mellan oss.

Vi hade, trots språksvårigheterna, mycket trevligt tillsammans med de polska studenterna.

Reflektioner

Den polska landarkeologin är fortfarande starkt präglad av den sovjetiska tiden och den verkar fort-

farande vara bunden vid en trögrodd administration och ålderdomlig metodik.

Ett stort problem utgör språkförbistringen som gör det omöjligt för polska arkeologer att nå ut med sina forskningsrön till andra länder (liksom att ta till sig teknik och kunskap från andra länder).

Marinarkeologin däremot har en annan situation och den största fördelen med den polska marinarkeologin är att den är en relativt ny forskningsgren som inte har någon traditionell förankring i Östeuropa.

Det skulle inte förvåna mig om utvecklingen inom den polska arkeologin i framtiden kommer att gå snabbast fram inom marinarkeologin.

Det var med många nya erfarenheter i bagaget som vi den 17 juli lämnade våra polska vänner och for tillbaka med m/s Rogalin till Sverige!